

Miscellanea

De plotselinge verandering van inkomsten van de Abdij van Berne in 1648

In de lezing, die G. Dejongh op zaterdag 9 mei 1992 in de Abdij van Berne te Heeswijk-Dinther heeft gehouden over *Het goederenbezit en -beheer van de abdij Tongerlo in de 18de eeuw*, zei hij o.a., dat tot nu toe bijna uitsluitend aandacht werd besteed aan het spiritueel karakter van de kloosters in de Nederlanden. Het economische en financiële aspect werd slechts behandeld in enkele algemene tijdschriftartikelen en beknopte detailstudies.

Wat hij aldus opmerkte met betrekking tot de kloosters in het algemeen, geldt inderdaad eveneens voor de Abdij van Berne. Voorlopig zijn slechts bouwstenen aangedragen, die later een volledige geschiedenis mogelijk maken van het goederenbezit en het beheer daarvan sinds haar stichting in 1134.

Ook het hieronder volgende is slechts bedoeld als een bescheiden bouwsteentje, maar wel een merkwaardig en zelfs in de geschiedenis van de norbertijner abdijen in de Nederlanden uniek.

Zoals bekend betekent het jaar 1648 een keerpunt in de geschiedenis der Nederlanden. Dit jaar met de Vrede van Munster betekende ook voor de Abdij van Berne een breuklijn in haar tot op heden ononderbroken bestaan. Want op 9 juli van dat jaar werd de abdij door de Staten van Holland opgeheven verklaard¹⁾. Al haar goederen werden geconfisqueerd, d.w.z. haar onroerende goederen. De inbeslagname betrof niet de andere bezittingen: gereed geld in huis of uitgeleend, kostbaarheden, geschilderde portretten, pontificalia met o.a. de kostbare staf van Koenraad van Malsen, boeken, archivalia, meubilair, kleding, enz.

De onroerende goederen: landerijen, weiden, moeren, hoeven, met de daarmee samenhangende cijnzen, tienden en opbrengsten van in leen gegeven goederen, hielden op een bron van inkomsten te zijn voor de abdij.

¹⁾ A.W. van den Hurk, *Berne op weg naar Spaans-Brabant*, in *Anal. Praem.*, dl. 48 (1972), blz. 250.

Het bestuur van het klooster moest zich gaan bezighouden met een nieuwe bron, de toelagen of alimentatiegelden, die de leden van het convent voor de duur van hun leven door de genoemde Staten van Holland voortaan kregen toegewezen. De abt zou jaarlijks 2000 gulden, de prior en de provisor ieder 900 gulden en de verdere kloosterlingen, negen in getal, ieder 500 gulden. Alles bijeen dus jaarlijks, zolang er niemand kwam te sterven, 8300 gulden²).

In plaats van het uitbaten van de landerijen en andere onroerende bezittingen, zoals dit tot de middeleeuwse economie behoorde, moest er voorlopig worden overgeschakeld op het uitsluitend innen en beheren van gereed geld, dat men slechts hoefde op te halen in Delft. Het verschil zit dus uitsluitend in het innen van de inkomsten.

Deze verandering komt heel duidelijk naar voren, als men het laatste pachtboek van de abdij over de jaren 1644 tot en met 1647 doorneemt. Niet alleen de pachten van de hoeven en landerijen, maar ook de tienden werden deels betaald in natura. Het innen van de pachten en tienden bracht veel werk mee en vergde vele voorzieningen. De pachters moesten worden gemaand om de pachtsom te betalen. De pacht werd vaak beetje bij beetje of over tijd betaald. Dikwijls vroegen ze om vermindering wegens misoogst, natuurrampen zoals overstromingen door dijkdoorbraken, oorlogshandelingen en strooptochten van rondzwervende soldaten. De pachtduur was kort (als regel voor zes jaar), en telkens moesten dus de pachtovereenkomsten worden vernieuwd. De gebouwen van de ver verspreid liggende boerderijen moesten regelmatig worden gecontroleerd op het verplichte onderhoud daarvan. Telkens waren er onenigheden over allerlei zaken, die tot processen of minnelijke schikkingen leidden. De provisor en andere leden van het convent moesten geregeld voor deze zaken op stap, en dat was in die dagen geen sinecure. De abdij zag zich soms verplicht dure bemiddelaars in te schakelen. En dan was er nog het vele werk, om de opbrengsten in natura tijdelijk op te slaan en daarna te verkopen of eveneens als betaalmiddel te gebruiken.

Om een eventueel misverstand uit de weg te ruimen, alsof men pas na 1648 met geld te maken kreeg, mag hier terloops worden opgemerkt, dat men ook vroeger voor de nodige uitgaven over geld beschikte. De pachten werden immers voor een niet gering gedeelte in geld uitgekeerd. Vooral toen men het verpachten van de abdijsgoederen in het gebied tussen Maas en Waal en in het Land van Heusden en Altena was gaan toevertrouwen

²) Id., *Berne in de branding tijdens de Tachtigjarige Oorlog*, in *Archief voor de geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland*, dl. 8 (1966), bijlage 7, blz. 56-59.

aan zogenaamde amodiateurs, betaalden deze voor het grootste gedeelte in contant geld en dat liep in de duizenden guldens. De opbrengsten in natura werden, voor zover niet nodig voor eigen gebruik, verkocht tegen de steeds wisselende prijzen, waarvan men op de hoogte moest blijven. Met dat geld werden allerlei betalingen verricht, zoals de restauratie van gebouwen, het aankopen van allerlei zaken en het voldoen van de geldelijke lasten waarvoor de abdij stond.

Het geheel of gedeeltelijk betalen in natura was heel normaal in die tijd. In de parochie van Heeswijk bijvoorbeeld werden drie van de vier gevallen van gevraagde jaargetijden betaald met levering van rogge. Pas op 25 januari 1652 werd dit afgelost met 148 gulden en vier stuivers. De pastorie ontving voortaan een jaarlijkse rente van zeven gulden en vier stuivers voor de vervulling van de jaargetijden.

Het betalen in natura was zo algemeen gebruikelijk, dat zelfs de collegegelden van de abdijleden, die in Leuven studeerden, gedeeltelijk in natura werden betaald. De provisor van de abdij, Balthasar Janssen, heeft in zijn «Kueckenboek» over de jaren 1643 tot en met 1647 deze aantekening geplaatst: «Notandum. De costen pro duobus collegistis Lovanii belooopen jaerlijks in gelde – 370 gl.; item noch – 2 mudden terwen; item noch – 2 mudden gersten; item noch – 1 mud rogghen; item jaerlijks noch pro necessitatibus collegii – 15 gl.».

Toegegeven moet worden, dat de levering van koren als onderdeel van de pacht nu en dan werd afgekocht met een bepaalde som gelds per mud, waarvan de hoogte tevoren onderling werd geregeld. Men sprak van «verdingen». Ook dit behoorde tot het beheer van onroerende goederen. Dat niettemin de pachtsom voor een deel werkelijk in natura werd betaald, is af te leiden uit het reeds genoemde «Kueckenboek». Daarin heeft de provisor de ontvangsten genoteerd van door hem verkochte rogge, gerst en boekweit.

Aan dit alles kwam voor de Abdij van Berne plotseling een einde. Er was een onbeduidende uitzondering. In Lithoijen had de abdij, toen daar sinds 1612 een van haar leden tot pastoor was aangesteld, en toen zij spoedig daarna het patronaatsrecht met betrekking tot deze parochie had verworven, enige goederen en de helft van de tienden gekocht. In 1611 waren deze tienden door de abdij van St. Remigius te Reims, waartoe Lithoijen behoorde, verkocht aan een zekere Johan Dadenbergh, koopman te Merssen³⁾. Deze aangekochte bron van inkomsten was buiten de

³⁾ L.H. Chr. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, dl. 4, St. Michielsgestel, 1873, blz. 729.

boekhouding gehouden, omdat men reeds een voorgevoel had, dat de abdij haar bezittingen zou kunnen verliezen⁴). Deze geheim gehouden en op de naam van een bevriende relatie geplaatste bron van inkomsten bracht overigens weinig zorgen mee. De tienden werden jaarlijks in kleine gedeeltes door een notaris verpacht tegen een bepaald geldbedrag. Hier kreeg men dus niet te doen met het ophalen of thuis laten brengen of ter plaatse verkopen van opbrengsten in natura.

De abt van Berne, die de verandering heeft meegemaakt, was Leonardus Bosch⁵). Hij heeft persoonlijk de boekhouding van de inkomsten en uitgaven op zich genomen. Hij heeft daarvoor een dik boek (formaat 20 × 30 cm, met perkamenten omslag en linten om het dicht te knopen) aangeschaft. Het kreeg een dubbele titel. Aan de ene kant staat geschreven: «Ontfanc van onderhoud van de religieusen na de soo genoemden Peys 1648 tot de laetsten mert 1669», en omgekeerd aan de andere kant: «Register van uytgeef begonnen met 7 junie 1649 ende tot den 11 februarie 1663». De oorspronkelijke titels stonden bovenaan tegen de rand. Ze zijn niet meer volledig te ontcijferen, omdat de muizen eraan geknabbeld hebben⁶).

De genoemde, door de Staten van Holland toegezegde, uitkeringen geschieden jaarlijks in vier gedeeltes en in beginsel op 31 maart, 30 juni, 30 september en op 31 december. Maar in feite gebeurde dit vaak op een latere datum, soms zelfs weken later. Want de uitkeringen of alimentatiegelden, zoals ze doorgaans werden genoemd, moesten worden opgehaald, als regel in Delft, op het Geestelijk Kantoor, waar de inbeslag genomen kerkelijke goederen werden beheerd, en waar de uitbetaling aanvankelijk was toevertrouwd aan de heer Dirk Crab. Dit bracht mee, dat viermaal per jaar iemand van de abdij of namens de abdij de niet eenvoudige reis naar Delft moest maken. De eigenlijke vervaldag kwam niet steeds goed gelegen. Als regel ging men met tweeën of drieën op stap. Soms kon men in 's-Hertogenbosch terecht als Dirk Crab daar vertoefde. Vanaf 7 juli 1659 was Johan van Bleiswijck, de «Ontfanger-generaal van de Hollantsche kerckelijckce goederen», dus degene die de traktementen betaalde. Later kwam het meermalen voor, dat de gelden meegegeven werden met schipper Dirck Willemsen, die op Delft voer.

⁴) W.J.C.C. VAN DEN HURK, *Het verborgen leven van de Abdij van Berne in haar parochies 1797-1857*, Tilburg, 1977, blz. 6.

⁵) Leonardus Bosch was abt van Berne van 1641 tot 1668.

⁶) Archief Abdij van Berne, V E.

Aan dit ophalen van de gelden waren onkosten verbonden. Vooreerst de reiskosten naar Delft. Op 13 oktober 1650 b.v. waren Joachimus Keijzers, prior en pastoor te Berlicum, samen met fr. Walterus Meynarts de alimentatiegelden te Delft gaan ophalen, wat een uitgave van 24 gulden betekende. Vervolgens moesten bij het innen van de toelagen door een notaris geauthentiseerde verklaringen worden overgelegd betreffende het nog in leven zijn van de personen, waarvoor de uitkering werd gevraagd. De notaris vroeg daarvoor als regel 12 stuivers. Twee namen van notarissen zijn bekend, mr. Jan van Erp, die in Dinther kantoor hield, en notaris Van der Dussen, die in Den Bosch woonde. Die verklaringen moesten geschreven worden op gezegeld papier, dat door de abdij zelf daarvoor in voorraad werd gekocht. Zo werd op 13 september 1655 2 gulden en 19 stuivers betaald «voor een boeck gesegelt pampier, om te schrijven attestatiën de vita».

Tot de uitgaven in verband met het innen van de alimentatiegelden mag men ook rekenen de geschenken (we zouden nu spreken van smeergeld), waarmee men Dirc Crab vereerde, om hem welwillend te stemmen. Zo werd hem op 7 juni 1649 een stuk Kamerijks doek ter waarde van 44 gulden geschonken. Op 26 april 1650 gaf de abt aan de echtgenote van de heer Crab een stuk lijnwaad van 25 ellen, waarvoor hij 125 gulden had betaald. Het jaar daarop kreeg Crab 36 zilveren vorken ten geschenke. Bij 29 april 1655 staat genoteerd: «Uutgegeven voor een stucxken fijn lijnwaets van dartich ellen, d'elle gecocht voor vier gulden thien stuyvers, geschoncken aen den rentmeester Dirck Crab, facit – 135 gl.».

Ten slotte werd aanvankelijk ook van de uitkeringen ingehouden de huur van het huis te Heeswijk. Met dat huis werd bedoeld het zogenaamde Slotje of Speelhuis, waarin de abt mocht blijven wonen. Deze jaarlijkse huursom bedroeg 150 gulden. Zo werd op 27 april en op 24 augustus 1651 bij het innen van de traktementen dit bedrag hiervan afgetrokken. Dit geschiedde opnieuw, toen de prior en fr. J. Besouwen in Delft waren. Rentmeester Crab heeft toen «ons gecort 150 gl., een jaer huysshuer van het huys tot Heeswijck, verschenen 1 may 1652». Op 30 september van datzelfde jaar reisden de abt met zijn prior en een knecht eerst naar Delft om de bekende reden en vervolgens naar Den Haag «om te solliciteren de gratieuse woning in ons huys te Heeswijck». Dit heeft succes gehad, want de abt noteerde in het boek met de inkomsten en uitgaven, dat wij het huis voortaan gratis mochten bewonen. Maar de abdij kreeg het huis niet in eigendom. Bij de ontvangsten van 12 oktober 1661 staat deze post: «ontfangen tweehondert gl. eens van Ryner van der Burch, commissaris

van 't Groot Cantoor van den heere Johan van Bleiswijk, ontfanger-generael der Hollantse kerckelijke goederen, die ons toegestaan waeren van de Heeren Gecommitteerde Raden van Holland ende Westvrieslant tot reparatie van 't Bernse Speelhuys tot Heeswijk – 200 gl.».

In het jaar 1649 had op 7 juni te Delft de eerste uitkering plaats. Deze bedroeg 3801 gulden en 14 stuiver, en gold voor het eerste en tweede kwartaal samen. Aan het traktement van de abt was door de heer Crab 127 gulden en 15 stuiver gekort, omdat hij van sommige pachters enige toepachten had ontvangen. Aan dat van de pastoor van Bokhoven waren 200 gulden in mindering gebracht, omdat hij de pacht van de Welderwaard over het jaar 1648 nog had geïnd⁷⁾. En aan dat van de pastoor van Berlicum 16 gulden en 19 stuiver, omdat hij die in Berlicum reeds had gekregen.

In 1650 werd het volledige bedrag van 8300 gulden uitgekeerd, 2075 per kwartaal. Maar reeds in 1651 kwam daarin verandering door de dood van fr. Joannes Waterloo op 8 februari en van fr. Bartholomeus Somers op 8 mei, waardoor de uitkeringen terugliepen van 2075 naar 1825 per kwartaal. Op 25 november 1652 kwam fr. Walterus Meynarts te overlijden, waardoor het traktement van de nog levenden 1700 gulden per kwartaal werd. Dit bleef zo gehandhaafd tot 1657. In dat jaar hadden er weer sterfgevallen plaats. Op 20 maart overleed fr. Rodolphus Segers, rustend pastoor van Bokhoven, op 20 augustus de provisor en op 6 december fr. Augustinus Keteler, zodat nog slechts zes van de twaalf uitkeringsgerechtigden overbleven.

Vanaf 30 juni 1658 staan de uitkeringen voor fr. Joh. Chr. Besouwen niet meer genoteerd, zodat nog slechts 1100 gulden per kwartaal werd uitgekeerd. Joannes Besouwen had namelijk de abdijgemeenschap verlaten. Hij is in zijn geboorteplaats, Den Bosch, gestorven verzoend met zijn abdij. Zijn naam staat daarom in het *Necrologium Bernense* onder 9 juni 1680.

Op 9 augustus 1663 had er weer een sterfgeval plaats. Toen wisselde Augustinus Janssen het tijdelijke leven met het eeuwige. De driemaandelijke betalingen liepen hierdoor terug op 975 gulden. Dit bleef zo tot 1668, het jaar waarin de abt kwam te overlijden. Er bleven drie abdijleden over, die recht hadden op alimentatiegeld: de prior, Cornelius de Jode en Cornelius van Grinsven.

⁷⁾ Deze waard was gelegen tussen Bokhoven en Hedikhuizen. Zie: J.A.M. HOEKX, *Inventaris van het archief der parochie Bokhoven*, Heeswijk-Dinther, 1969, nr. 118, blz. 25. Daar staat: «De Welderwert, een stuk land, dat in 1607 door de prelaat van Berne aan de pastoor werd gegeven, doch in 1648 door de Staten-Generaal geconfisqueerd».

De laatste noteringen van de traktementen zijn van 1669. In februari had men nog ontvangen 475 gulden voor het laatste kwartaal van 1668 en in april voor het eerste van 1669 eenzelfde bedrag.

We mogen aannemen, dat de uitkeringen voorlopig normaal zijn doorgegaan. Dat valt op te maken uit wat de in 1676 gekozen abt van Berne, Henricus van Dale, in het boek van inkomsten en uitgaven heeft opgetekend. «Alsoo wij onderschreven, naer den voorschreven dagen van martii 1669 geen ordentelijcke aenteeckeninge meer bevonden te hebben raeckende den ontfanck van de tractamenten midts sij eenige jaeren gearresteert waeren, ende dat monsieur Hachtien het arrest affgedaen hebbende sijne rekeninghen daervan daernaer gedaen heeft van sijnen ontfanck ende uutgeeff, soo ist, dat wij bevonden hebben het tractement gerekent tot ultima septembris 1676 incluyt ende den uutgeeff tot 14 januarii 1677...

Actum 14 Januarii 1677.

fr. Henricus van Dale, abt van Berne

fr. Lucas Sjongers, pastor in Berlicom

Dirck Hachtien».

Tijdens het abbatiaat van Joachim Keijzers (1668-1676), de opvolger van prelaat Bosch, viel het Rampjaar van 1672. Toen hadden Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen de oorlog verklaard aan de Republiek. Dit had voor de abt van Berne en zijn religieuzen gevolgen. De alimentatiegelden werden niet meer uitgekeerd. Dit kunnen we opmaken uit het schrijven van de abt aan de hertog en prins van Neuburg als heer van het Land van Ravenstein, waarin hij hem o.a. schrijft, dat het uitreiken van de alimentatiegelden heeft opgehouden. De abt ziet nu uit naar andere inkomsten. En dan denkt hij aan de oude bezittingen van zijn abdij, die door de Staten van Holland naar zijn overtuiging wederrechtelijk waren geconfisqueerd. Grote delen van de Republiek waren door het Franse leger veroverd en daaronder vielen gebieden, waar de Abdij van Berne sinds eeuwen goederen had bezeten, met name tussen Maas en Waal en in het Land van Ravenstein. In een akte van 7 oktober 1673 machtigde toen abt Keijzers de in Grave woonachtige heer Arnold Verheyen, licentiaat in de rechten, om de hoeven Mun en Gaal in Schaijk en die van Monnikenwoerd, Maasbommel en Leeuwen, gelegen tussen Maas en Waal, te beheren, de pachten te innen voor de abdij en alles te doen, wat hij, abt van Berne, zou hebben gedaan als hij daar zelf persoonlijk present zou zijn geweest.

Deze abt had, toen hij nog prior van de abdij was, het gewaagd, nog een stapje verder te gaan. Tijdens het abbatiaat van Jan Moors had een zekere Van Riel, die de kloosternaam Folcoldus had gekregen, de abdij verlaten, om kapucijn te worden in Antwerpen met de kloosternaam Columbanus⁸⁾. Nu meende de prior gerechtigd te zijn, ook voor hem alimentatiegeld te vragen ten voordele van de abdij. Volgens een akte van 26 februari 1670 verscheen Folcoldus van Riel als religieus van Berne voor de te Grave residerende notaris Joh. de Meyer, en machtigde hij prior Keijzers, om namens hem «bij Haer Ed. Mog. de Heeren gecommiteerde Raeden van Hollant ende Westvrieslant, off oock ten comptoire van den ontfanger-generael der Hollantsche kerckelijcke goederen» de jaarlijkse som van 500 gulden over de jaren 1649 tot 1 januari 1669 nog te innen. Getuigen daarbij waren Johan Loeffs en Mathijs van Asten. Op de rug van deze notariële akte heeft de reeds genoemde neef van Joachim Keijzers, Dirck Hachtien⁹⁾, genoteerd, dat hij de som van 6828 gulden in 1672 heeft weten los te krijgen «alhoewel den heer prelaet afgeslagen (afgewezen) is geweest».

De voor de abdij wat gunstiger tijd heeft niet lang geduurd. De oorlog is voor Frankrijk op een fiasco uitgelopen. De Republiek verloor geen duim gronds. De confiscatie van de abdijgoederen bleef van kracht. De uitkering van de alimentatiegelden was intussen een aflopende zaak geworden. Door de dood van Cornelius van Grinsven, de laatste uitkeringsgerechtigde, op 17 januari 1684, kwam er absoluut een einde aan.

Wanneer men de duidelijk genoteerde uitkeringen tot en met 31 maart 1669 bij elkaar optelt, komt men tot een bedrag van 103.490 gulden en 8 stuiver. Dit betekende voor de abdij als geheel een gemiddeld inkomen uit deze bron van iets meer dan 5000 gulden per jaar. Voor de daarop volgende jaren tot 1684, toen Van Grinsven stierf, werd dit vanzelfsprekend veel minder, wat het gemiddelde over alle jaren sterk deed dalen.

De vroegere inkomsten uit de onroerende goederen lagen heel wat hoger. Zij bedroegen, alleen al in geld volgens het laatste pachtboek over de jaren 1644-1647, meer dan 7600 gulden per jaar. Dan kwamen daar nog bij meer dan duizend pond boter, honderden ponden kaas, honderden mudden rogge, gerst en boekweit, enz. En hierbij zijn niet mee opgeteld de vele tienden, die in natura werden betaald. De bezittingen in Maarsbergen met haar jaarlijkse opbrengsten staan niet in het pachtboek vermeld.

⁸⁾ G.M. VAN DER VELDEN, *Folcoldus van Riel, norbertijn onder prelaat Jan Moors*, in *Met Gansen Trou*, jrg. 31 (1981), blz. 15-16, 27-32, 43-47.

⁹⁾ Vader van Guilielmus, die eerst pastoor van Heeswijk en daarna van Vlijmen was.

Daarover werden processen gevoerd. Maar ze vertegenwoordigden een rijk bezit. In de «Nieuwe Blaffart der gewesene Abdije van Berne» staat te lezen: «Alle welke hoeven ende landen, mitsgaders de thiende van de voorschreve proostdije met mey 1656 sijn verkogt tesamen int geheel aen Samuel de Marees, den hoop omme de somme van 85000 ponden, à 40 groten 't pondt»¹⁰⁾.

Al waren deze vroegere inkomsten in normale omstandigheden veel groter dan die van de alimentatiegelden, toch vertegenwoordigde het genoemde bedrag van 103.490 gulden een voor die tijd aanzienlijke som gelds.

Om een idee te krijgen van de waarde van het geld in de eerste helft van de zeventiende eeuw, is het goed naar de prijs van alledaagse dingen te kijken. Voor een paar schoenen betaalde men twee gulden. Voor een pond boter 20 cent, voor een jong varken twee gulden en tien stuiver, voor een paard 84 gulden en voor een spinnewiel twee gulden en veertien stuiver. Een uitgave van geheel andere aard, die de waarde van het geld in die tijd laat zien, was de koop van een complex onroerende goederen in Vilvoorde. Dit complex bestond uit een kapitaal huis midden in de stad gelegen. Daartoe behoorden een boerderij met vijvers en een duiventil, een watermolen met een huis en hof daarbij, bovendien het zogenaamde Duitse huis en verder boomgaarden. De koopsom was 16000 gulden¹¹⁾.

De traktementen of alimentatiegelden overtroffen het bedrag, dat nodig was voor het levensonderhoud van de leden van de abdij. Met het overschietende geld en dat van vroegere inkomsten kon een nieuw vast bezit worden opgebouwd. Grote sommen gelds werden overgemaakt naar Vilvoorde voor de aankoop van huizen (waarvan hiervoor een voorbeeld werd gegeven), landerijen, beemden en bossen. Het aankopen van onroerend goed in zo'n grote hoeveelheden en in zo'n kort tijdsbestek is in de geschiedenis van de Abdij van Berne een nieuw gegeven.

Ook heeft men veel geld kunnen uitzetten tegen rente. In 1684 is daarvan een lijst opgemaakt, die 32 nummers telt¹²⁾.

In Vilvoorde is men, kort nadat de provisor met anderen in Vilvoorde was gaan wonen, begonnen de molen en de gekochte huizen te verhuren¹³⁾. De landerijen werden op de oude wijze verpacht met gedeeltelijke betaling

¹⁰⁾ 40 groten 't pond = 1 gulden.

¹¹⁾ De originele akte berust in het archief van de Abdij van Berne, V E. Een kopie in *Liber bonorum abbatiae Bernensis*.

¹²⁾ *Kueckenboeck de anno 1649*, van de provisor Balthasar Janssen, fol. 228-259.

¹³⁾ *Idem, Ontfanck van onderhoud*, etc., fol. 7 en volgende.

in natura. Hier keert iets van de inkomstenwerving van vóór 1648 terug, maar in aanzienlijk mindere mate dan voorheen.

Deze inkomsten, samen met de alimentatiegelden, de reserves van vóór 1648 en eventuele giften waren ruimschoots voldoende, om nieuwe roepingen aan te nemen en hun opleiding in andere abdijen en hun studies te Leuven te bekostigen.

Zo kon de Abdij van Berne, die door de Staten van Holland als opgeheven was verklaard en van al haar onroerende bezittingen was beroofd, toch blijven voortbestaan.

Zijlstraat 1

G.M. VAN DER VELDEN, O. Praem

NL-5473 CJ Heeswijk-Dinther